

YRKESETIK I VARDAGEN

– ett fördjupningsmaterial

Läraryrket

LÄRARNAS
RIKSFÖRBUND

INNEHÅLL

Samtala om yrkesetik	4
Yrkesetik i vardag och praktik	5
Eleven alltid i centrum	6
Läraryrket och den professionella yrkesutövningen.....	8
Att upprätthålla lärares yrkesetik	10
Lärares samhällsuppdrag.....	11
Gå vidare i arbetet	12
Litteraturlista.....	12

” Jag har en kollega som alltid är dryg i tonen mot eleverna. Det märks att eleverna känner sig tillplattade. De vågar inte diskutera under hennes lektioner eftersom hon låter så ironisk när hon kommenterar deras inlägg. Jag vet inte om hon är allvarlig eller menar att vara humoristisk. Eleverna har i alla fall inte ett dugg roligt. Jag skulle vilja säga till henne att hon ibland sårar dem, men vet inte hur jag ska säga vad jag tycker. ”

Känner du igen dig?

Krocken mellan ideal och verklighet kan ibland bli smärtsam och olika lojalitetskrav hamnar inte sällan i strid med varandra.

Det är inte alltid det finns ett arbetsklimat på skolan som är så tillåtande att du vågar framföra synpunkter på andras arbete. På samma gång känner du en stark lojalitet med eleverna. Självklart vill du inte fresta på samvetet med att blunda för handlingar som du upplever som oetiska. Då kan du ha stöd av Lärares yrkesetiska principer, som antogs av Lärarförbundet och Lärarnas Riksförbund 2001.

SAMTALA OM YRKESETIK

Ett sätt att arbeta med sitt yrkesetiska förhållnings-sätt är att diskutera etiska frågor med sina kollegor, något som ni kanske fått prova på under ett yrkes-etiskt seminarium.

Vår tanke med detta material är att du själv och dina kollegor ska fortsätta att reflektera kring lä-rares yrkesetik först var för sig och sedan tillsam-mans.

Om man vill utveckla sitt tänkande eller nå nå- gon form av samsyn behöver samtalen föras i en strukturerad form som skapar förutsättningar för allas delaktighet. Det är viktigt att alla först får möjlighet att reflektera enskilt. Att skriva ned sina tankar i en logg- eller reflektionsbok innan ni sam- talar gemensamt bidrar till att samtalen kan för- djupas. Etiska frågor har oftast inga givna svar utan det är viktigt att många aspekter får komma fram och diskuteras. Använd gärna någon av de sam- talsformer som beskrivs i organisationernas ge- mensamma skrift *Samtalskonst i praktiken* (se litte- raturlistan).

På sidan 7 finns ett förslag till ett diskussions- upplägg när det gäller etiska dilemman.

LÄRARES YRKESETIK

De etiska principerna återges i det här häftet. De har ock- så tryckts i en fickfolder, som finns att beställa från lärarorganisationerna.

YRKESETIK I VARDAG OCH PRAKTIK

Varför yrkesetiska principer?

Som lärare tvingas du ständigt till yrkesetiska ställningstaganden. Det gäller inte bara i förhållande till elever, föräldrar, kollegor och skolläda- ning utan också i frågor som rör prioriteringar av innehållet i undervisningen, utformningen av utbildningsmiljön och utvecklingen av skolan.

Syftet med de yrkesetiska principerna är framför allt att värna eleverna och deras rätt till undervisning av hög kvalitet. I förhållande till eleverna har lärare en maktposition. Genom att vi utvecklar ett etiskt förhållningsätt kan vi balansera de risker som det kan innebära. På så sätt stärker vi också förtroendet för lärarkåren.

Reflektera enskilt och skriv ned dina reflektioner

Vilka tankar har du om yrkesetik?

Är det något som du har funderat över?

På vilket sätt har läraren en maktposition?

Vad kan det finnas för risker med det?

Hur förhåller sig lärarens ansvar till elevens eget ansvar?

Diskutera era olika reflektioner tillsammans.

ELEVEN ALLTID I CENTRUM

” I sitt arbete sätter lärare eleverna och deras lärande i centrum. Lärare vägleder eleverna till den kunskap som kan hjälpa dem i deras olika val och prioriteringar.

Lärare möter eleverna både som enskilda individer och som en del av ett kollektiv. Detta förhållande bidrar till läraryrkets komplexitet och lärare måste finna en balans mellan att se eleverna som individer och som ett kollektiv.

Lärare förbinder sig att i sin yrkesutövning

- ta ansvar för elevernas kunskapsstillväxt, stödja deras personliga utveckling och skapa goda betingelser för varje elevs lärande, utveckling och förmåga att utveckla kritiskt tänkande
- alltid bemöta eleverna med respekt för deras person och integritet samt skydda varje individ mot skada, kränkning och trakasserier
- inte diskriminera någon med avseende på kön, sexuell identitet, etnisk, politisk och religiös tillhörighet eller social och kulturell bakgrund, inte heller p.g.a. förmåga eller prestation
- stödja elevernas rätt till inflytande över sin utbildning och stärka deras ansvarstagande för sina studier
- vid utvärdering, bedömning och betygssättning vara sakliga och rättvisa och därvid motstå otillbörlig påverkan
- verka för att upprätthålla förtroendefulla relationer

med eleverna och med deras föräldrar/vårdnadshavare och vara lyhörda för deras synpunkter

- vara varsam med information om eleverna och ej vidarebefordra information som mottagits i tjänsten om det inte är nödvändigt för elevens bästa. ””

Reflektera enskilt och skriv ned dina reflektioner:

”I sitt arbete sätter lärare eleverna och deras lärande i centrum.”

Vad innebär detta konkret för mig i mitt arbete? (Ge gärna några exempel.)

”Lärare vägleder eleverna till den kunskap som kan hjälpa dem i deras olika val och prioriteringar.”

Hur hanterar jag och mina kollegor den makt vi har över vad eleverna lär?

”Lärare möter eleverna både som enskilda individer och som en del av ett kollektiv. Detta förhållande bidrar till läraryrkets komplexitet och lärare måste finna en balans mellan att se eleverna som individer och som ett kollektiv.”

Hur hanterar jag denna balans?

Vilka problem kan uppstå till följd av detta?

Hur hanterar jag dem?

Diskutera era olika reflektioner tillsammans.

Yrkesetiska dilemman

1. En kollega på förskolan har kommit på kant med en förälder. Föräldern behandlar min kollega nedlåtande och kritiserar verksamheten på ett osakligt sätt. Kollegan svarar med att klanka på barnet som hon påstår är "otroligt jobbigt". Jag vet att detta inte är rättvist.
2. Det står så mycket om elevinflytande i läroplanen, men vad gör man när eleverna inte vill vara med och bestämma? Ofta är de nöjda med att bara få serverat det som ska göras, vad, hur och när. Inflytande kräver ju också att man tar ansvar och det tycks våra tonåringar inte riktigt orka med.

3. Två kollegor som arbetar på min skola men i ett annat arbetslag sitter på bussen och pratar om elever som de nämner vid namn och deras föräldrar. Jag är relativt nyanställd på skolan och sitter en bit bort i bussen.
4. Två elever i min klass visar öppet sin homosexuella kärlek. Detta leder till en del kommentarer och provokationer från kamrater. De själva säger att de inte bryr sig och vill inte att vi gör något. Men vad sänder det för signaler om vi från skolans sida inte reagerar?

Diskutera utifrån valfritt dilemma.

En samtalsmodell

Att fundera över olika dilemman är ett sätt att få igång en diskussion kring yrkesetiska frågor. Här föreslår vi en möjlig modell för denna typ av samtal.

Trygve Bergem presenterar i sin bok *Läraren i etikens motljus*, PARK-metoden som står för orden problem, analys, reaktion och konsekvens. Det är en metod som kan vara till stöd både när man diskuterar egna och färdigformulerade dilemman. Den går i stora drag ut på att vi ställer oss ett antal frågor som hjälper oss att analysera problemet, möjliga handlingsätt och konsekvenserna av dem.

Börja med att beskriva situationen så tydligt som möjligt och bearbeta den sedan systematiskt genom att svara på frågorna.

● **Problem**

Vilket är huvudproblemet?
Innehåller det några delproblem?

● **Analys**

Rymmer det fler dimensioner än den etiska till exempel av pedagogisk eller juridisk karaktär i problemet?

● **Reaktion**

Vilka reaktioner, lösningar och andra handlingsvägar är möjliga? Värdera dem i förhållande till varandra. Finns det någon lösning som kan tillvarata alla inblandade parter intressen utan att det går ut över andra och någons personliga integritet? Överensstämmer den lösningen med de värderingar och intentioner som finns i lagar, förordningar, läroplaner och lärares yrkesetik?

● **Konsekvens**

Vilken reaktion, lösning eller handlingsväg är den bästa?

LÄRARYRKET OCH DEN PROFESSIONELLA YRKESUTÖVNINGEN

” Läraryrket bygger på samhällets tillit och fordrar ett stort yrkesansvar. Lärare ska på alla sätt använda sitt yrkeskunnande till att höja kvaliteten i sin yrkesutövning och stärka sin professionalism i vetskap om att kvaliteten i yrkesutövningen direkt inverkar på samhället och samhällsmedborgarna.

Lärare värnar om läraryrket och lärares pedagogiska frihet samt bidrar till att göra skolan till en god arbetsplats.

Lärare ansvarar, självständigt och tillsammans med andra, för det pedagogiska uppdraget och vinnlägger sig om att skapa de bästa förutsättningarna för elevernas lärande.

Lärare arbetar utifrån en vetenskaplig kunskapsbas kring lärande och vidareutvecklar det pedagogiska arbetet enligt aktuell forskning och beprövade pedagogiska erfarenheter. Lärare tar därför ansvar för att utveckla sin kompetens både när det gäller yrkets utveckling och innehållet i undervisningen.

Lärare visar god kollegialitet men inte på ett sådant sätt att det kan leda till en handling eller underlåtenhet som kan skada eleverna. Lärare ingriper om en kollega uppträder kränkande mot en elev eller motverkar en elevs rättigheter.

Lärare förbinder sig att i sin yrkesutövning

- bedriva och utveckla sitt arbete utifrån såväl vetenskap som beprövad pedagogisk erfarenhet
- ta ansvar för att utveckla sin kompetens för att kunna bedriva god undervisning och följa den yrkesmässiga och vetenskapliga utvecklingen inom sitt yrkesområde
- ta ansvar inte bara för att eleverna lär, utan också för vad de lär
- påtala och engagera sig mot sådana utvecklingstendenser och handlingar i skola och samhälle som kan skada eleverna
- respektera såväl kollegers som andra yrkesgruppers kompetens, skyldigheter och ansvar i skolvardagen
- anlita annan sakkunskap för att vid behov hjälpa eleverna. ”

Reflektera enskilt och skriv ned dina reflektioner:

”Lärare arbetar utifrån en vetenskaplig kunskapsbas kring lärande och vidareutvecklar det pedagogiska arbetet enligt aktuell forskning och beprövade pedagogiska erfarenheter.”

Hur tar vi del av aktuella forskningsresultat inom vårt område?

Hur delger vi varandra våra pedagogiska erfarenheter?

På vilka olika sätt skulle vi kunna göra det?

Diskutera era olika reflektioner tillsammans.

Yrkesetiska dilemman

5. Jag är nyanställd SO-lärare och mina kollegor har använt ett visst läromedel i flera år. Det läromedlet var ett av exemplen när man i pressen visade på hur formuleringar i vissa läromedel kan öka fördomar och främlingsrädsla. Jag har försökt ta upp detta med mina kollegor, men de tycks inte vilja sätta sig in i problematiken.
6. En elev mår akut psykiskt dåligt. Föräldrarna befinner sig utomlands och den kontaktperson de angivit går inte att få tag på. Skolkuratoren och psykologen är på fortbildning och varken vårdcentralen eller BUP säger sig kunna ställa upp med någon hjälp. Skoldagen närmar sig sitt slut – vad ska vi göra när det är dags att gå hem?
7. Några elever kom till mig angående en kollega. De tycker att han gör konstiga prov och arbetsuppgifter som inte alls mäter betygsnivåernas kvaliteter. Istället får de som ”kan mest utantill” de högsta betygen. Vi har haft vissa diskussioner om betygssättning i arbetslaget, men just den här kollegan sitter ofta tyst när vi pratar om de här frågorna.
8. I vårt arbetslag har vi beslutat att starta ett gemensamt projektarbete. En kollega i arbetslaget vägrar att delta i arbetet. Om vi tvingar henne kommer hon troligen att försvåra arbetet. Om vi låter henne slippa kommer projektet att gå miste om betydelsefull kompetens.

Diskutera utifrån valfritt dilemma.

ATT UPPRÄTTHÅLLA LÄRARES YRKESETIK

” För att värna lärarprofessionens ställning och status är det viktigt att alla lärare upprätthåller sin yrkesetik.

Lärare förbinder sig att i sin yrkesutövning

- hålla de yrkesetiska principerna levande genom att dels återkommande diskutera och bearbeta yrkesetiska ställningstaganden i arbetet, dels ta upp de konflikter av etisk innebörd som uppstår
- påtala fel, komma med konstruktiv kritik och i yttersta fall genom aktivt handlande ingripa mot sådant som strider mot den människo- och kunskapssyn som lärares yrkesetik vilar på. ”

Reflektera enskilt och skriv ned dina reflektioner

”För att värna lärarprofessionens ställning och status är det viktigt att alla lärare upprätthåller sin yrkesetik.”

Beskriv utifrån en egen upplevd situation ett dilemma du stått inför.

Diskutera ett av era egna eller ett färdigformulerat dilemma utifrån valfri samtalsmodell.

Diskutera utifrån valfritt dilemma.

Yrkesetiska dilemman

9. En av mina kollegor hur uppenbara svårigheter i sitt arbete. Prov rättas inte i tid och eleverna kommenterar ofta att ”han inte vet vad de kan”. Även bland kollegor pratas det om att det är rörigt på lektionerna och att omvärlden till utvecklingsamtal saknas eller är bristfälliga. Jag är säker på att skolledningen är medveten om problemet men det verkar som om de inte riktigt vågar ta tag i det. Hur ska jag göra?
10. Två av mina kollegor i förskolan pratar om vilken tid de ”sena” barnen ska hämtas. Bredvid står ett av barnen vars pappa ibland kommer senare än uppgjort. Lärarna diskuterar detta över barnets huvud. Hur ska jag agera?
11. Det är tiorast i personalrummet. En kollega kommer inrusande i personalrummet och skriker att nu får det vara nog! ”Putte har varit alldeles omöjlig hela dagen och fullständigt hopplös under rasten. Det händer alltid saker runt honom, vilket man i och för sig kan förstå med den hemmiljön!” I personalrummet sitter också Puttes moster som vikarierar för en av lokalvårdarna idag. Hur ska jag agera?
12. På grund av skolans hårt ansträngda ekonomi har man i ett ämne börjat kopiera cd-skivor och lärarhandledningar istället för att köpa till alla lärare i ämnet. Jag förstår varför, men samtidigt är det ju olagligt. Hur ska jag göra?

LÄRARES SAMHÄLLSUPPDRAG

” Lärare har ett viktigt uppdrag i samhället, att ansvara för kommande generationers grundläggande utbildning och fostran.

Detta uppdrag formuleras i skolans styrdokument, såsom läroplaner och lagar. Lärare utgår i sin yrkesutövning från det uppdrag samhället ger dem, men reflekterar samtidigt över uppdraget satt i relation till de yrkesetiska principerna. Lärare arbetar i enlighet med det samhällsuppdrag de fått, där det fastlagts genom demokratiska beslut och om det inte strider mot dessa yrkesetiska principer. ”

Lärares yrkesetik är speciell

I boken *Etik och praktik i läraryrket – En empirisk studie av lärares yrkesetiska konflikter i grundskolan* lyfter Gunnel Colnerud fram ett speciellt normproblem, den *kollegiala lojaliteten* – dvs. att lärare saknar mandat att lägga sig i sina kollegors arbete. Det är tabu att kritisera en kollega som betar sig oetiskt, till exempel genom att kränka en elev. Däremot är det betydligt lättare att kritisera och ha åsikter om

en kollega som till exempel ägnar extra tid och engagemang åt eleverna. Detta fenomen som Colnerud har stött på i sin forskning har hon benämnt *den kollegiala paradoxen*.

Diskutera
utifrån
era svar

Reflektera enskilt och skriv ned dina reflektioner

Känner du igen dig i Colneruds beskrivning, vilka tankar väcker den hos dig?

I boken *Lärares yrkesetik* beskriver Roger Fjellström skolan som en moralisk arena med fyra huvudsidor:

I *organisationsetiken* är lärarens lojalitet i första hand hos uppdragsgivaren – staten som formulerar styrdokumentet och kommunen som formulerar skolplanen och tillför verksamheten de ekonomiska resurserna.

Verksamhetsetikens utgångspunkt är "elevernas bästa". Där ligger lärarens lojalitet främst hos eleven.

Kollektivetik består av två ibland motstridiga delar. Dels värnar man om de individer som för tillfället ingår i arbetslaget eller arbetar på den

egna skolan. Man stöttar varandra och man "sätter inte dit" en kollega som betar sig oetiskt. Dels måste man handla på ett sådant sätt att förtroendet för lärarkåren stärks. Eftersom vissa handlingar kan skada professionens anseende är det viktigt att kritisera kollegor som uppträder oetiskt.

Den *personliga etiken* innebär att man som lärare agerar på ett sätt som är meningsfullt för en själv. Man ger utrymme för snäva, egoistiska intressen och handlar så att man själv trivs. Exempel på detta kan vara att man försöker få eleverna att anta samma politiska synsätt som man själv eller att det i första hand är det egna intresset, inte elevernas, som styr vid schemaläggning.

Fjellström menar att lärares personliga ansvar i yrkesrollen måste betonas mer och att lärarna både som individer och kollektiv måste utveckla en moralisk kompetens.

Reflektera enskilt och skriv ned dina reflektioner

Hur förhåller jag mig till den moraliska arens olika sidor?

Går det att sätta något av den etiska perspektiven före de andra?

Hur ser jag på de motstridiga delarna av kollektivetiken?

Diskutera
med
varandra
utifrån era
svar

GÅ VIDARE I ARBETET

Ni har nu under en längre, eller kortare, tid fördjupat er i de yrkesetiska principerna. För att värna lärarprofessionens ställning och status är det viktigt att alla lärare upprätthåller sin yrkesetik. Det är nu dags för er att gå vidare på egen hand.

Reflektera enskilt och i grupp

"Lärare förbinder sig att i sin yrkesutövning hålla de yrkesetiska principerna levande...."

Hur ska jag och mina kollegor gå vidare för att hålla diskussionen levande?

Litteraturlista

Trygve Bergem, *Läraren i etikens motljus*
(Studentlitteratur, 2000)

Gunnel Colnerud, *Etik och praktik i läraryrket – En empirisk studie av lärares yrkesetiska konflikter i grundskolan* (HLS Förlag, 1995).

Gunnel Colnerud och Kjell Granström, *Respekt för läraryrket. Om lärares yrkesspråk och yrkesetik*. (HLS Förlag, 2002).

Roger Fjellström, *Lärares yrkesetik*
(Studentlitteratur, 2006)

Boo Larsson, *Dilemmafrågor för pedagoger*
(Argument Förlag AB, 2001).

Eva-Lena Embretsen, *Samtalskonst i praktiken*
(Läraryrket och Lärarnas Riksförbund, 2006).

LÄRARNAS
RIKSFÖRBUND
www.lr.se

Läraförbundet
lararforbundet.se